

*Гарькавий Ігор Борисович, доктор наук з державного управління,
директор приватного підприємства «Орест - К»
Ігнатенко Олександр Семенович, доктор технічних наук, професор,
професор кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та
управління містом НАДУ при Президентіві України*

СЕРВІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНИХ МІСТ: КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД

Проблеми на сучасному етапі розвитку сервісної діяльності в містах характеризуються тим, що участь місцевих органів публічної влади (ОПВ) у цих процесах пов'язана з невдалими спробами компенсувати локальну неефективність ринкового механізму. За основними напрямками надання публічних послуг ставилось за мету сприяти результативності системи споживання чи зменшенню втрат за структурними змінами, а також підвищити соціальну значущість третинного сектору економіки. На сьогодні в умовах необхідності прискореної модернізації муніципальної економіки легше подолати об'єктивну складність процесів управління за окремими сферами її розвитку. При цьому мають створюватись передумови для істотного підвищення відповідальності суб'єктів господарювання та місцевих ОПВ за прийняті управлінські рішення щодо розвитку сервісного напрямку.

Тому, коли ми говоримо про принцип субсидіарності у розвитку сфери споживання необхідно в першу чергу враховувати його територіальний розріз [1, с. 45]. Це обумовлено тим, що в реалізації інноваційної сервісної стратегії різні міста зможуть брати участь з урахуванням особливостей їх соціально-економічного середовища. Ступінь участі буде залежати не тільки від особливостей міста, але й від наявного потенціалу.

У цих умовах актуальним є завдання формулювання політики участі місцевих ОПВ в розробці і реалізації модернізаційного сценарію щодо розвитку сервісного напрямку на системній основі кластерного підходу.

Аналіз літературних джерел підтверджує, що кластерний підхід дозволяє підвищити ефективність взаємодії вторинного та третинного секторів економіки, ОПВ, громадських організацій, дослідницьких і освітніх установ, може послужити основою для конструктивного діалогу між ними з метою виявлення проблем розвитку науки і сфери послуг, шляхів найбільш ефективної реалізації наявних інвестиційних можливостей і необхідних заходів державної політики. В рамках кластерного підходу повинен забезпечуватись баланс інтересів між основними агентами соціально-економічного розвитку – системою публічної влади, бізнесом і населенням міста [1, с. 47; 3, с. 82].

Актуальність «кластерної» тематики у сервісно-орієнтованій діяльності в сучасних містах пов'язана з проблемою роз'єднаності, неузгодженості, відсутності єдиної державної регуляторної політики в розвитку суб'єктів сервісно-орієнтованої діяльності, розташованих на одній території.

У ході розробки та реалізації стратегій розвитку окремих міст виникає завдання визначення та активізації територіальних точок зростання, роль яких можуть відігравати кластерні структури.

Основними відмінностями кластерного підходу до забезпечення інноваційної активності за сервісно-орієнтованим напрямом в місті, у порівнянні з традиційним галузевим підходом, полягає в тому, що він спрямований на перегруповування продуктивних сил та чинників виробництва і зростання сукупної капіталізації території. Кластери, диктуючи навколишньому середовищу потреби для свого розвитку, стимулюють створення на території міста своєрідного каркаса, що відображає напрями діяльності всіх секторів економіки і виступають сучасним інструментом управління територією. Системний ефект створення міських сервісних кластерів спрямований на підвищення економічної активності, підтримку результативного обміну послугами і товарами, формування потенціалу фахівців високої кваліфікації і проявляється в проведенні єдиної політики на ринках послуг та товарів, у сфері наукових досліджень і розробок, обміні трудовими ресурсами, ідеями і капіталами. Одне з найважливіших питань, яке виникає стосовно реальних і потенційних інноваційних кластерів сервісної діяльності - в якій мірі і на основі яких механізмів ОПВ можуть брати участь у підтримці їх формування та функціонування [2, с. 111]. На наш погляд першочерговим завданням у реалізації кластерного підходу в сервісно-орієнтованому розвитку полягає в тому, щоб домогтися реального системного результату. Саме по собі бажання ОПВ створити кластер на «своїй» території ще не гарантує отримання будь-якого додаткового ефекту. Неможливо суто вольовим рішенням сформувати в конкретному місті результативний кластер. Тобто, далеко не в кожному місті складаються передумови для формування того чи іншого кластера.

Активна інноваційна кластерна політика сприяння сервісно-орієнтованому розвитку з боку місцевих ОПВ має передбачати концентрацію зусиль щодо:

- визначення найбільш перспективних напрямів розвитку, в яких можуть бути створені і розвинені інноваційно-орієнтовані кластери;
- результативної взаємодії між учасниками, забезпечення необхідними документами стратегічного і територіального розвитку;
- формування інноваційної інфраструктури, консультативно-методичних послуг в сфері маркетингу, менеджменту, реклами,

фінансування фундаментальних досліджень, які потенційно сприяють розвитку кластера;

- надання освітніх послуг, організації навчання, обміну досвідом та підвищення кваліфікації;
- сприяння процесам розповсюдженням інновацій;
- організації ефективної роботи підприємств, організацій та установ, що забезпечують діяльність кластера;
- створення інженерної, транспортної та іншої інфраструктури, необхідної для розвитку кластера;
- надання максимально можливого обсягу преференцій, пільг та інших заходів підтримки з метою стимулювання розвитку кластера.

В результаті реалізації інноваційної кластерної політики розвитку можна досягти таких цілей, як: створення нової сервісно-орієнтованої економіки міста, заснованої на знаннях; збільшення конкурентоспроможності реального сектора економіки та частки малих і середніх підприємств; випереджаюче зростання рівня зайнятості та доходів населення; розширення співробітництва територіальних громад; створення умов для формування людського потенціалу нової якості [3, с. 85].

Слід враховувати і зовнішнє середовище інноваційного кластеру. Адже зовнішнє середовище інноваційного кластеру і утворюючі його підприємства доцільно структурувати за управлінською, політичною, соціальною, технологічною та економічною складовими.

Система публічного управління і політичне середовище для кожного підприємства міста, що входить до сервісно-орієнтованого кластеру, проявляється, як правило, в наступному. Місцеві ОПВ встановлюють правила гри, тобто генерують правове середовище. Крім того, суб'єкти публічної влади відіграють регулюючу роль для приватного сектора, формулюючи певну політику, спрямовану на розвиток окремих сфер і секторів місцевої економіки і відповідно з цією політикою можуть надавати підтримку різним підприємствам. Це може приймати форми субсидій, податкових пільг, юридичного контролю за подіями на нерегульованому ринку, регулювання надлишкового виробництва та ін. Очевидна також роль держави в макроекономічному регулюванні. Нарешті, місцеві ОПВ можуть бути замовниками вироблених підприємством послуг і товарів. Найважливіше значення для інноваційних кластерів має організація, з певною державною підтримкою, фундаментальних наукових досліджень і розробок, які здійснюються на ключових, проривних технологічних напрямках. А це вимагає прийняття відповідних управлінських рішень в державно-політичному і правовому аспекті сервісно-орієнтованого розвитку міст. Це наближене до інституту

технологічних платформ, який отримав серйозний статус за кордоном і формується у нас. Принаймні перелік платформ, який спирається на використання технологій Форсайта має існувати і в нашій країні [2, с. 110].

У правовому середовищі для кожного підприємства основне значення мають блоки законодавства, які регламентують відносини власності, контрактні відносини, права споживачів, положення антимонопольного законодавства і регулювання діяльності природних монополій, податкове законодавство.

Соціальне середовище формується населенням, життєдіяльність якого так чи інакше пов'язана з діяльністю підприємства. Наприклад, для підприємства в місті соціальне середовище характеризується статевіковою структурою населення, його загальним рівнем освіти, способом життя, домінуючими мотиваціями в споживчій поведінці, загальним менталітетом, рівнем соціальної напруженості. Важливим є також взаємозв'язок виробничої і споживчої поведінки населення та існуючі тенденції його зміни. Якщо, скажімо, в майбутньому очікується зменшення пропозиції робочої сили, то це може стимулювати підприємства до здійснення заходів, спрямованих на підвищення продуктивності праці, ефективності праці осіб зрілого та похилого віку, вкладення додаткових коштів у навчання при дефіциті робочої сили. Зростання чисельності населення пенсійного віку може орієнтувати підприємства на виробництво дешевих послуг невисокої якості [1, с. 87].

Під технологічним середовищем розумітимемо множину технологічних процесів, що впливають на можливості виробництва і споживання послуг і продукції, вироблених підприємством. У технологічному середовищі можна виділити наступні основні складові: можливі технології, за допомогою яких може здійснюватися виробництво сировини і матеріалів, необхідних для діяльності підприємств кластера; множину технологій власне діяльності кластера; можливі технології виробництва послуг-замінників; множина технологій споживання вироблених послуг.

Технологічне середовище має тенденцію до змін, створюючи для підприємства, як додаткові можливості, так і обмеження. Зокрема, вплив технологічних змін на можливості росту проявляються в змінах попиту на вироблені товари і послуги, а також в можливості зміни використовуваних технологічних процесів.

Технологічні зміни впливають на чисельність і якісний склад робочої сили. Наприклад, процес комп'ютеризації управління і нові інформаційні технології можуть зменшити чисельність управлінського персоналу, проте зростає потреба в збільшенні чисельності висококваліфікованого обслуговуючого персоналу, створити потребу в

спеціально підготовленому для користувача середовищі і підвищити вимоги, що висуваються до кадрового потенціалу. Водночас, автоматизація процесів надання послуг і застосування нових технологій зменшують потребу в висококваліфікованих працівниках, але збільшують потреби у фахівцях з налагодження і програмного забезпечення.

Економічне середовище визначає той економічний фон, на якому розгортається діяльність підприємств сервісного спрямування, що здійснюють інновації і характеризується рівнем інфляції, рівнем зайнятості, загальним рівнем життя, темпами економічного зростання економіки в цілому і в окремих секторах, системою оподаткування, курсом національної валюти.

Рівень зайнятості з одного боку впливає на наявність на ринку праці робочої сили і рівень цін її пропозиції, з іншого боку на сукупний рівень платоспроможного попиту населення. На діяльність підприємства можуть впливати заходи, які можуть бути прийняті для зниження темпів безробіття або його номінального рівня, оскільки ці заходи можуть безпосереднім чином торкнутися підприємства.

Вплив інфляції на інноваційне підприємство сервісного спрямування слід розглядати в контексті можливого зниження купівельної спроможності споживачів його послуг, а також можливостей інвестування.

У сервісному розвитку кожного міста діє низка стійких тенденцій, пов'язаних з соціально-психологічним станом населення, історією формування природно-економічного потенціалу, культурними і соціальними традиціями, виробничими традиціями, стилем життя, самоідентифікацією населення та ін. Всі ці тенденції досить стійкі, вони не можуть змінюватися водночас. Вони також утворюють внутрішнє середовище інноваційного кластеру сервісного спрямування, куди «занурені» утворюючі його підприємства та організації. Чинники внутрішнього середовища обумовлюють переважно еволюційний характер можливих змін в кластері і в місті в цілому.

Історичні чинники, розглядаються як соціоформуючі і визначають такий важливий аспект ефективності сервісної діяльності, як культура виробництва і трудовий менталітет населення.

Економіко-географічний чинник проявляється в декількох аспектах. По-перше, географічна концентрація підприємств, взаємопов'язаних в рамках повного циклу сервісного спрямування, залежить від формування потенціалу їх складових (матеріально-виробнича база, людський потенціал, інфраструктура та ін.) до виробництва кінцевої інноваційної продукції. По-друге, географічна близькість до найважливіших ринків ресурсів та результатів досліджень і розробок, а також інноваційної продукції супутнього спрямування.

В конкурентоспроможних містах повинні оптимально складатися два чинники сервісної діяльності. По-перше, це вартість супутніх транспортних послуг, по-друге, обумовлена територіальним чинником, можливість швидко реагувати на зміни кон'юнктури щодо споживчих переваг.

Підводячи підсумок слід зазначити, що інноваційний сервісно-орієнтований кластер може належним чином функціонувати в місті у разі, якщо по-перше, він виробляє конкурентоспроможні послуги чи товари. Звідси випливає, що найважливішими елементами імплементації підсистеми є наявність одного чи декількох провідних підприємств, що мають стійкі ринкові позиції (на світовому чи регіональному ринках); по-друге, існує множина малих і середніх підприємств, які обслуговують основні підприємства в рамках діючої маркетингової політики; по-третє, ефективність функціонування забезпечуючих виробництв та їх адекватність базовому, щоб уникнути ситуації «відставання» і досягти стабільності роботи підприємств і організацій кластера, об'єднаних в технологічні ланцюжки. Що стосується креативної підсистеми, то для неї найважливішим чинником є наявність науково-освітнього ядра та інфраструктури, що забезпечує трансфер ідей, технологій і ноу-хау, дослідних зразків та інших результатів наукових розробок.

Список використаних джерел

1. Войнаренко М.П. Кластери в інституційній економіці / М.П. Войнаренко. – Хмельницький: ХНУ, ТОВ «Тріада-М», 2011. – 502 с.
2. Кластерна модель регіональної економіки: теоретико-методологічні засади / А.П. Павлюк // Продуктивні сили України. – 2009. – № 1. – С. 105-114.
3. Чужиков В.І. Кластерна політика Європейського Союзу / В.І. Чужиков, О.Д. Лук'яненко // Економіка України. – 2013. – № 2. – С. 81-92.

*Justyna Kobylarczyk, Dr hab. inż. arch. prof. PK,
Krystyna Paprzyca, Dr hab. inż. arch., prof. PK,
Politechnika Krakowska, Wydział Architektury
Instytut Projektowania Urbanistycznego*

MARKETING URBANISTYCZNY

Streszczenie:

Nierównomierny rozwój miast małych i średniej wielkości spowodowany jest między innymi globalizacją, prywatyzacją, siłą rynku. Efektem tych zjawisk jest dewastacja zasobów miejskich, rozlewanie się miast, wyludnianie, starzenie się w nich społeczeństwa, zła jakość powietrza,